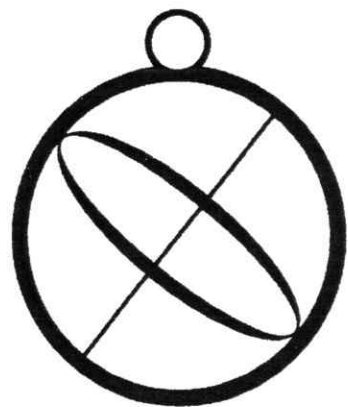

Zonnetijdingen

2012 - 1 (61)

Tijdschrift van de Zonnewijzerkring Vlaanderen vzw

Colofon

"Zonnetijdingen" is het tijdschrift van de Zonnewijzerkring Vlaanderen vzw.

Het verschijnt vier maal per jaar en wordt aan alle leden gestuurd via de post.

Redactiesecretariaat

Eric Daled
Meidoornlaan 84
B-9320 Erembodegem (Aalst)
Tel./fax: 053-83 15 01
E-mail: eric.daled@skynet.be

Omslagillustratie

Naar een ontwerp van Willy Leenders: de horizontale zonnewijzer tussen de knooppunten 79 en 100 van het Limburgse Fietsroutenetwerk te Diepenbeek. Hij geeft aan hoeveel tijd er nog overblijft tot de zonsondergang. (Foto: Willy Leenders)

Binnenillustraties

De auteurs, tenzij anders vermeld.

Opmaak en druk

Angélique Corthals, Verenigingsservice, Aalst.

Verantwoordelijke uitgever

Jan De Graeve
Meiseselaan 5
B-1020 Brussel

De auteurs zijn verantwoordelijk voor de inhoud van de door hen ondertekende artikels.

Gehele of gedeeltelijke overname van artikels is toegestaan mits bronvermelding.

ISSN 1375-9299

De Zonnewijzerkring Vlaanderen vzw is lid van het Forum voor Erfgoedverenigingen vzw en is erkend door de Vereniging voor Sterrenkunde (VVS).

Inhoud

Voorwoord	3
Zonnewijzers van Max Elskamp en René De Bock	4
De bibliotheek van Mercator	6
De educatieve bolvormige zonnewijzer	7
Een "sonne oft maen wijserken"	9
Minimale persoonsgrootte	13
Zonnewijzers in Vlaanderen (aanvulling nr. 17)	14
Kringleven	17

Voorwoord

Volgens sommige theorieën zou het jaar 2012 een heel bijzonder jaar worden. Sommigen beweren zelfs dat in 2012 de wereld ten einde zal komen. Deze stelling vindt haar oorsprong in de lange telling van de Maya's, die - volgens sommige interpretaties - grote waarde toekent aan de data van 21 of 23 december 2012.

Wij laten deze theorieën graag voor wat ze waard zijn, maar wij zijn dit jaar hoe dan ook met een nieuw werkingsjaar en met een nieuwe jaargang van ons tijdschrift gestart - het 18de in de telling.

Alvast bijzonder is wel een opmerkelijke wijziging in het bestuur van onze vereniging. U kunt er meer over lezen in onze rubriek "Kringleven".

Extra bijzonder is ontegensprekelijk de 500ste herdenking van de geboorte van de alom bekende Vlaamse cartograaf en instrumentenmaker Gerardus Mercator. Naar aanleiding daarvan worden immers talrijke initiatieven ontwikkeld in binnen- en buitenland: vieringen, tentoonstellingen, lezingen, symposia, noem maar op. Deze initiatieven gaan uiteraard uit van verschillende instanties. Zo werd op 4 maart j.l. in Rupelmonde een nieuw beeldje van Mercator onthuld in het bijzijn van prins Filip en prinses Mathilde.

In het Mercatormuseum te Sint-Niklaas zijn onlangs twee interessante tentoonstellingen geopend (zie "Kringleven"). In het Gentse Museum voor de Geschiedenis van de Wetenschappen loopt tot 12 mei a.s. een tentoonstelling over de geschiedenis van de cartografie evenals over de geschiedenis van de landmeetkundige instrumenten in ons

land. Met de tentoonstelling "Mercator. Reizen in het onbekende" herdenkt het Antwerpse Museum Plantin-Moretus eveneens deze verjaardag.

In de Campusbibliotheek Arenberg van de KU Leuven loopt de tentoonstelling "Cartografen in het voetspoor van Mercator" en in de Koninklijke Bibliotheek van België te Brussel "Een koninklijke bron voor Mercator". En dan hebben we het nog niet over de tentoonstellingen in Duisburg en Dortmund, evenals in het Flanders House in New York, resp. over het internationaal symposium in Wenen... Aan Mercator-initiatieven geen gebrek dus dit jaar.

Voor de rest hebben ook wij weer een goed gevuld programma met

zonnewijzerprojecten in diverse plaatsen van ons land. U zult er uiteraard meer over kunnen lezen in de volgende edities van ons tijdschrift. Wij wensen u alvast veel leesgenot.

De redactie

In het MAS te Antwerpen

Zonnewijzers van Max Elskamp en René De Bock

Het MAS - Museum aan de Stroom - opende zijn deuren in het voorjaar van 2011. Het 60 m hoge gebouw bepaalt nu mee de skyline van Antwerpen. Gelegen op het "Eilandje", een stadsdeel in volle ontwikkeling, krijgt het elke maand meer dan 100.000 bezoekers over de vloer.

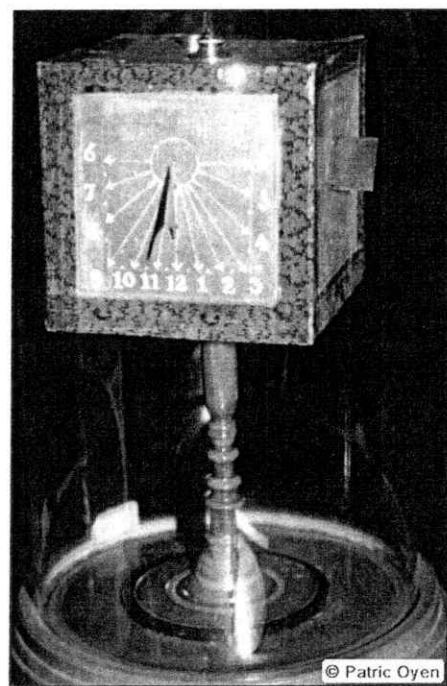
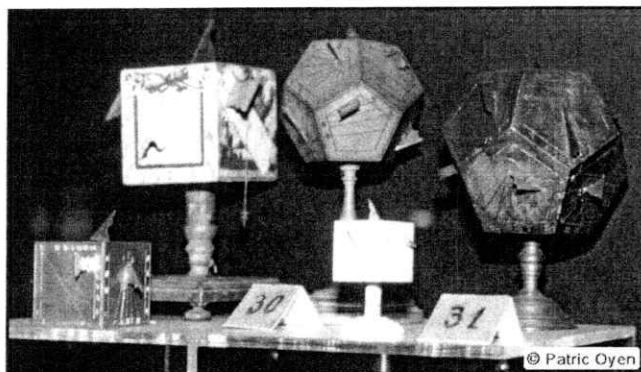
Alleen al de architectuur van dit gebouw maakt een bezoek eraan meer dan waard. Er zijn 10 hoge verdiepingen die via reusachtige roltrappen toegankelijk zijn. Tijdens het gebruik van de roltrappen wisselt het panorama volgens de hoogte van de waarnemer. Velen bezoeken het MAS alleen al voor het dakpanorama, dat gratis toegankelijk is, zelfs na het sluitingsuur van de museumzalen. Ook de 2de verdieping is gratis toegankelijk. Daar bevindt zich het kijkdepot met 470.000 objecten. De collectie bevat allerlei voorwerpen die voorheen in depots van andere musea weggeborgen lagen. Het is hier dat een gedeelte van de verzameling van de Antwerpse verzamelaars Max Elskamp en René De Bock wordt uitgesteld.

Max Elskamp (1862-1931)

Max Elskamp was een Franstalige Antwerpenaar die zijn ganse leven hoofdzakelijk wijdde aan allerlei kunstvormen, waaronder poëzie. Hij was ook bijzonder geïnteresseerd in volkskunst en schuimde Antwerpse volkswinkeltjes af op zoek naar allerlei "exotische" objecten voor zijn verzameling. Die verzameling vormde later de basis voor het Volkskundemuseum van Antwerpen dat in 1907 werd geopend. Die verzameling wordt nu tentoongesteld in het kijkdepot van het MAS. In zijn jeugd voer Elskamp rond Europa aan boord van een cargo en daardoor kreeg hij ook interesse voor navigatie-instrumenten en zonnewijzers. De verzameling instrumenten die hij aanlegde bevond zich indertijd in zijn woning, Belgiëlei 138 te Antwerpen. Tot deze verzameling behoorden o.a. horizontale tuinzonnewijzers, veelvlakkige zonnewijzers, zakzonnewijzers en astrolabia. Sommige instrumenten dateren uit de tijd van Karel V. Eén van de zonnewijzers is door Max Elskamp zelf gemaakt: hij is van leisteen en de namen van zijn ouders, met geboorte- en sterfdatum, zijn erin gegraveerd.

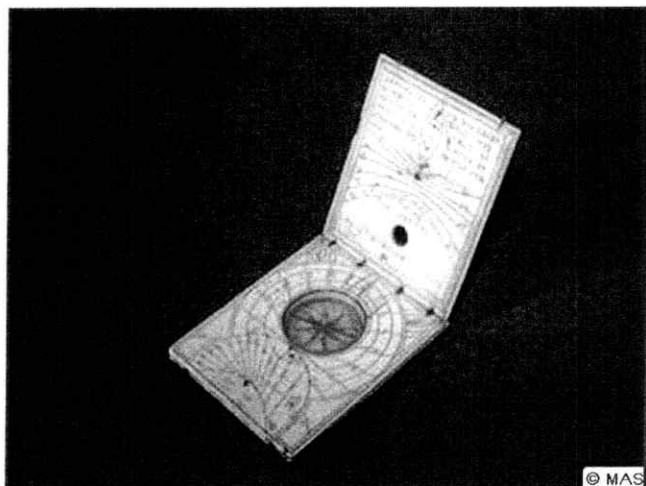
Na het overlijden van Max Elskamp in 1931 kwam deze schat aan waardevolle gnomonische instrumenten door een schenking terecht bij het Musée de la Vie wallonne te Luik. Ze omvat niet minder dan 568 stuks maar ligt tegenwoordig grotendeels geborgen in de reserve van dat museum omdat ze eigenlijk niet meer past in de huidige thematische aanpak van het museum.

De kubusvormige zonnewijzer onder de stolp op de foto is een instrument uit de collectie van het Luikse museum. Deze zonnewijzer werd in 2007 nog in het Volkskundemuseum van Antwerpen tentoongesteld ter gelegenheid van de tijdelijke tentoonstelling "Het interessante volk" naar aanleiding van het honderdjarige bestaan van het Antwerpse museum. Op 19 augustus 2007 sloot het Antwerpse Volkskundemuseum voorgoed de deuren om de verhuizing van circa 180.000 objecten naar het MAS voor te bereiden. De 2 foto's van zonnewijzers uit de collectie van Max Elskamp zijn in 1991 genomen in het Luikse museum.

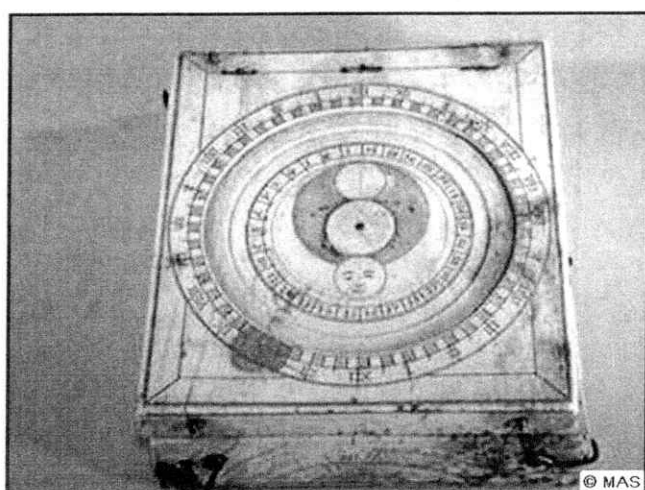

René De Bock (1885-1968)

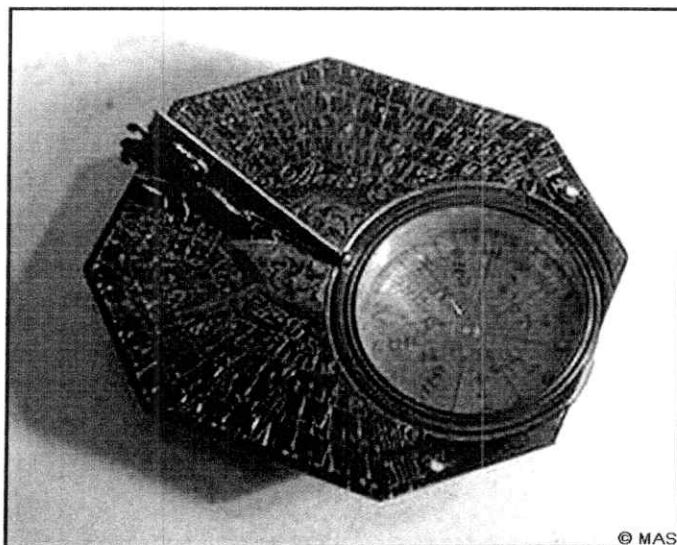
René De Bock was afkomstig uit Borgerhout. Hij was gefascineerd door zijn stad, de Antwerpse folklore en de scheepvaart. Hij was betrokken bij de totstandkoming van het Nationaal Scheepvaartmuseum in Antwerpen. Als verzamelaar van maritieme voorwerpen bezat hij o.a. veel foto's in verband met de haven van Antwerpen. In het kijkdepot van het MAS bevinden zich vier zakzonnewijzers van de collectie van René De Bock die geschonken werden door het Nationaal Scheepvaartmuseum.

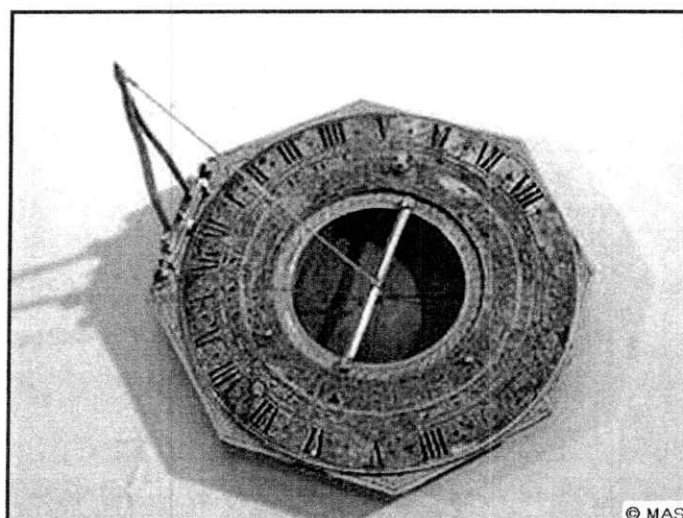
1. Opvouwbare zakzonnewijzer uit de 17de eeuw gemaakt door Hans Ducher. De maker liet zijn merkteken, met een gekroonde slang, achter. Hans Ducher was een lid van 3 generaties zonnepijpwerkers. Hij woonde in Nuremberg. Het merkteken met de gekroonde slang werd niet gebruikt door de 1ste generatie. De maker stamt dus uit de 2de of de 3de generatie. Materiaal: koper en ivoor.

2. Zakzonnewijzer met kompas. Materiaal: ivoor. Afmetingen: 25 mm dik, 100 mm breed en 84 mm diep.

3. Zakzonnewijzer met kompas uit de 18de eeuw. Afmetingen: 9 mm dik, 55 mm breed en 47 mm diep.

4. Achthoekige zakzonnewijzer met kompas uit de 18de eeuw gemaakt door Johann Martin (Augsburg 1642-1720). Materiaal: zilver en koper. Afmetingen: 65 mm diameter en 5 mm dik.

Na verder opzoekingswerk naar mogelijke zonnepijpers in de reserve van het MAS, kwamen er nog 16 andere zonnepijpers aan de oppervlakte. De conservator beloofde - op lange termijn - nog voor hoge resolutie foto's te zorgen.

Referenties

- URL: <http://www.mhs.ox.ac.uk/epact/maker.php?MakerID=112>
- Michel H., Les Cadrans solaires de Max Elskamp. Liège, 1966
- Michel H., Catalogue des Cadrans Solaires du Musée de la Vie Wallonne, Deuxième édition, Liège, 1974.

Patric Oyen

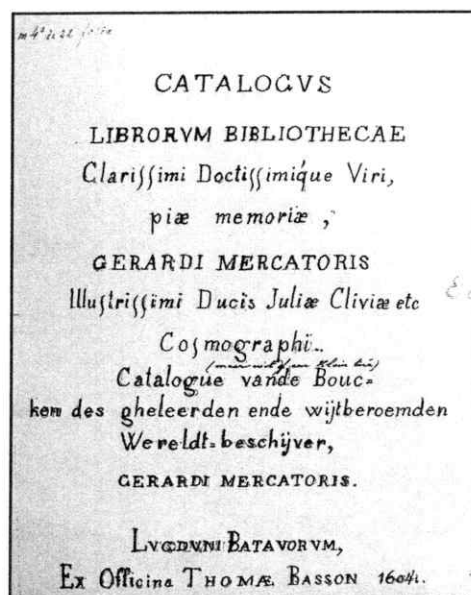
De bibliotheek van Mercator

Gerard De Cremer, bij ons beter bekend onder zijn Latijnse naam Gerardus Mercator (Rupelmondanus), werd geboren te Rupelmonde op 5 maart 1512 en overleed te Duisburg (D) op 2 december 1594. Dit jaar wordt op verscheidene plaatsen, in ons land maar ook daarbuiten, herdacht dat hij 500 jaar geleden geboren werd.

Mercator is wereldwijd bekend als cartograaf en instrumentenmaker. Als cartograaf is hij ook de bedenker van de hoekgetrouwe kaartprojectie die zijn naam draagt en die o.a. nog steeds gebruikt wordt in de scheepvaart. Ze is, onder andere, herkenbaar aan het feit dat alle meridianen verticaal en dus ook evenwijdig staan (terwijl ze op een werelbol in werkelijkheid samenkomen in de beide polen). Zijn activiteiten als landmeter zijn minder bekend, hoewel hij - bijvoorbeeld - de landstreek Lotharingen heeft opgemeten en hij, dicht bij ons, de grensgeschillen heeft opgemeten tussen de Sint-Baafsabdij en de Sint-Pietersabdij in Gent. Voorts is hij ook bekend als ontwerper en maker van wetenschappelijke instrumenten én als auteur van verscheidene wetenschappelijke werken, waaronder zijn onafgewerkte "Cosmographia". Hij geldt dan ook alom als een van de grote wetenschappers van de 16de eeuw. Zijn kennis heeft hij in eerste instantie opgedaan tijdens zijn studies in 's-Hertogenbosch en aan de universiteit van Leuven, door zijn vele contacten met wetenschappelijke tijdgenoten, maar ook door het verzamelen en lezen van talrijke wetenschappelijke werken. Zijn bibliotheek telde meer dan 1.000 boeken, waaronder 202 wetenschappelijke werken over wiskunde, astronomie, wetenschappelijke instrumenten, enz. In 1604, tien jaar na zijn overlijden, werd die merkwaardige boekenverzameling verkocht te Leiden. Van de toenmalige verkoopcatalogus werd in 1994 een facsimile-versie gepubliceerd door de uitgeverij Mercatorfonds Paribas (ISBN 90 6153 3325): "Catalogus Librorum Bibliothecae... Gerardi Mercatoris".

Hierna vindt u alvast een overzicht van 15 werken waarin de gnomonica (zonnewijzerkunde) aan bod komt. Het zijn, in chronologische volgorde:

1. Gregor Reisch, Margarita philosophica, 1512;
2. Beda Venerabilis, De natura rerum, 1529;
3. Orontius Finaeus, Protomathesis, 1532;
4. Regiomontanus, De astrolabium / bde aculo Jacobi, 1544;
5. Gemma Frisius, De principiis astronomiae et cosmographiae, 1548;
6. Philander, Vitruvius Architecture, 1550;
7. Sebastian Münster, Rudimenta mathematica, 1551;
8. Gemma Frisius, Astrolabio catholico, 1556;
9. Regiomontanus, Fundamenta, 1557;
10. Hieronymus Cardanus, De varietate rerum, 1557;
11. Henri Wittekind, Conformatio horologio, 1576;
12. Philippus Oppenbach, Bericht zweier Zeitweiser der Sonne, 1588;
13. Giovanni Paolo Gallucci, Nova fabricandi horaria, 1596;
14. Giovanni Paolo Gallucci, Della fabrica et uso di un novo stromento, 1597;
15. Quadranis nova, (manuscript zonder datum).

Jan De Graeve, landmeter-expert, bibliofiel, mede-stichter en ondervoorzitter van onze vereniging, is momenteel bezig met een uitgebreide studie van en over deze wetenschappelijke werken. Daarenboven is hij ook bezig met de vertaling van een Latijns manuscript van Mercator dat handelt over de constructie van een universele zonnewijzer. Het spreekt vanzelf dat we u de hoogte zullen houden van deze uiterst interessante projecten.

Eric Daled
(met dank aan Jan De Graeve)

Te Maaseik

De educatieve bolvormige zonnwijzer

In 1953 maakte Kruisheer Antonius van Booren, leraar fysica en aardrijkskunde aan het H.- Kruiscollege te Maaseik, een zonnwijzer in de vorm van een betonnen wereldbol, opgesteld in de tuin [1]. Hij vervaardigde daarmee een erg educatief instrument voor zijn leerlingen in het kader van zijn "Leergang in sterrenkunde voor het middelbaar onderwijs". Oud-leerlingen weten nog dat hij met dit instrument een 30-tal kosmografische fenomenen kon aantonen maar een document daarover is niet meer te vinden. Zelf schreef ik er, na restauratie van deze zonnwijzer in 2003, meer dan 30 bij elkaar. Geïnteresseerden kunnen het document met deze punten downloaden [2].

Sundial Mailing List

Naar aanleiding van een bericht in verband met een 'solar tracking sundial' via de internationale 'Sundial Mailing List' [3], kreeg Willy Leenders een vraag over de bolvormige zonnwijzer in Maaseik (zie [4] en foto 1):

"wat betekent de schuine lijn die van ZO naar NW over Zuid-Amerika loopt?"

Ware horizon

Het gaat over een cirkel die de bol in twee gelijke delen verdeelt en de snijding is van de bol met een horizontaal vlak.

Dat horizontaal vlak is de herleiding van de 'schijnbare horizon' van Maaseik naar het middelpunt van de aardbol. Het is de 'ware horizon' van Maaseik. De schijnbare horizon raakt de aardbol ter hoogte van Maaseik. Na verplaatsing van dit vlak - evenwijdig met zichzelf - naar het middelpunt van de aardbol, geeft dat de ware horizon. Het is evident dat men de helft van de hemelsfeer kan zien vermits de aardbol toch maar een 'punt' is in het heelal. Dit geldt natuurlijk ook voor deze 'zonnwijzer'.

In mijn meer dan 30 toepassingen [2] voor deze zonnwijzer, staat deze cirkel in het 'centrum'. Zonder voorstelling van de 'ware horizon' op deze bolzonnwijzer vervalt de omschrijving 'educatieve zonnwijzer' grotendeels. Nu is dit instrument uniek, ook om het interactieve karakter: de waarnemer moet zelf de zon opzoeken met een klein instrument dat een 'sunspot' oplevert ('solar tracking sundial'), en waarbij vele kosmografische grootheden kunnen worden aangetoond.

Helling

Bij een voorstelling van de aardbol staat de aardas schuin voorgesteld over een hoek van $66^{\circ} 33'$. Dit is de hoek die de aardas maakt met het eclipticavlak, het vlak waarin de aardbol rond de zon draait. Maar de voorstelling te Maaseik betreft een poolstijlzonnwijzer waarvan de poolstijl - hier een holle as - evenwijdig loopt met de aardas en een hoek vormt met het horizonvlak gelijk aan de breedte: $51^{\circ} 05'$.

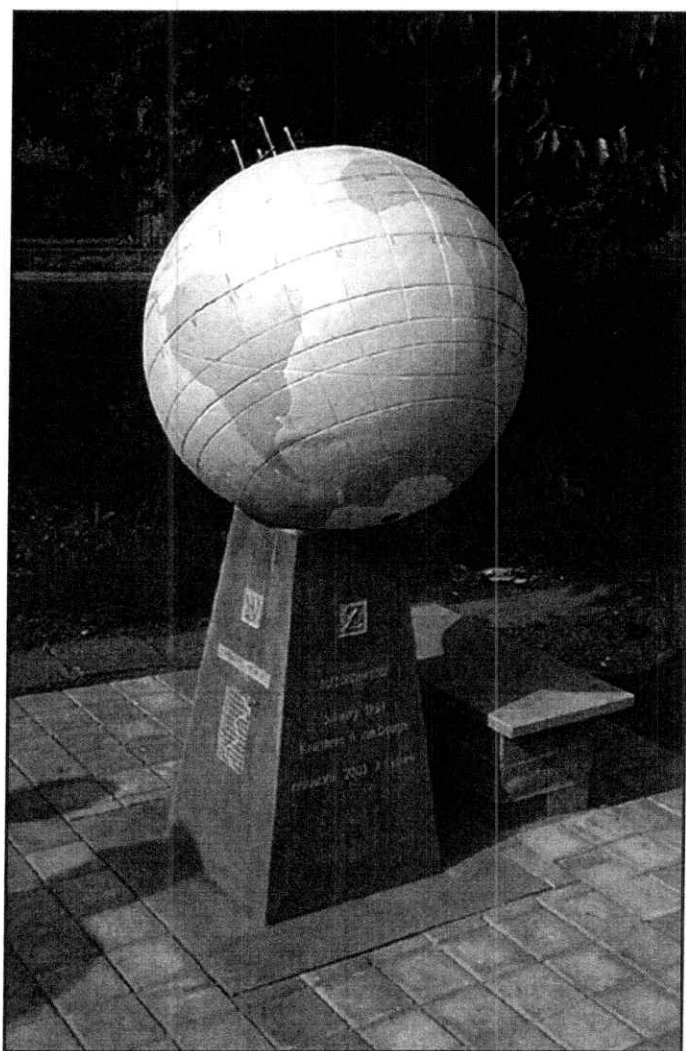

Foto 1: de bewuste foto van de bolvormige zonnwijzer op de webstek van Willy Leenders. De 'mysterieuze' schuine lijn van ZO naar NW over Zuid-Amerika trok blijkbaar de aandacht van een abonnee op de 'Sundial Mailing List'.

Grootcirkel

Aan Eric Froyen, promotor van de restauratie in 2003, vroeg ik een foto te maken met het 'VI-uurgetal' recht voor de lens en het toestelletje met de buis voor de 'sunspot' precies op de plaats van Maaseik bovenop de bolvormige zonnwijzer.

Zo zien we zeer duidelijk die 'horizontale' cirkel als snijlijn van de ware horizon met de aardbol.

Deze cirkel is een grootcirkel met zeer specifieke kenmerken. De uiterste punten van de cirkel liggen even ver verwijderd weerszijden de evenaar en op 180° van elkaar. Hier liggen deze punten op de meridiaan, respectievelijk tegenmeridiaan, van Maaseik. De afstand met de evenaar in booggraden is gelijk met de complement van de breedtelegging van Maaseik: $90^\circ - 51^\circ 05' = 38^\circ 55'$.

Voor diegenen die meer willen weten over dit soort cirkels die de aardbol omgeven, heb ik een inleiding geschreven in bovengenoemd document [2].

Dubbele horizonlijn

Op foto 2 zien we eigenlijk 2 cirkels die met elkaar een heel kleine hoek vormen. Mogelijk heeft de maker zich indertijd vergist en de ware horizon verkeerd aangebracht. De restaurateur, Julien Lyssens, heeft er in 2003 geen verklaring voor gevonden.

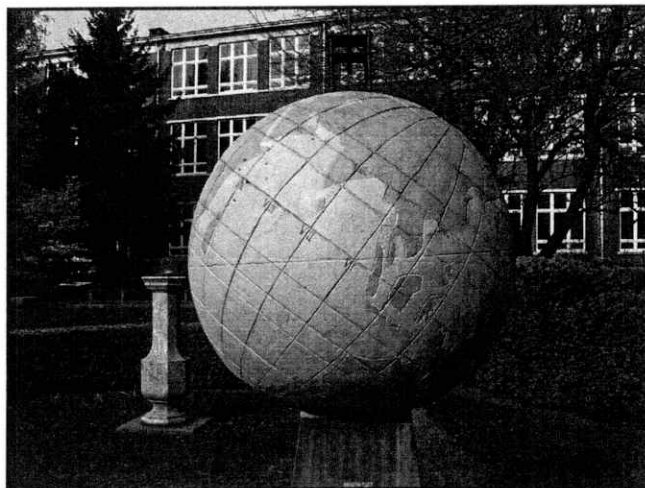
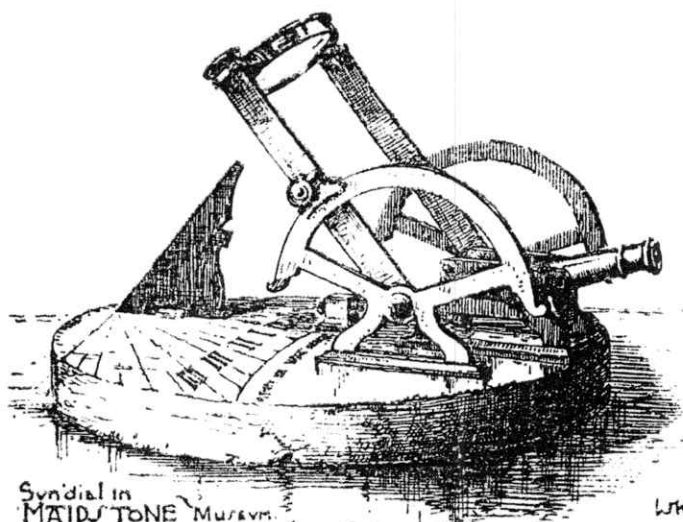

Foto 2: niet alleen is de horizontale horizonlijn te zien op deze foto maar nog veel meer, zoals de helling van de aardas a.h.v. de meridiaan door het VI-uurpunt. (Foto Eric Froyen)

Referenties

- [1] Lyssens J., De bolvormige zonnwijzer van de Kruisheren te Maaseik, Zonnetijdingen nr. 26 (2003-2) en 27 (2003-3).
- [2] Ory W., De bolvormige zonnwijzer van de Kruisheren te Maaseik: wat kan men aflezen of aantonen op de bolzonnwijzer in de tuin van de Kruisheren te Maaseik (Pelsersstraat 33, 3680 Maaseik), Release 2011.4. Te downloaden op: <http://www.zonnwijzerkringvlaanderen.be/KRUISHEREN.pdf>
- [3] <https://lists.uni-koeln.de/mailman/listinfo/sundial>
- [4] <http://www.wijzerweb.be/maaseik002A.html>

Willy Ory

*"Stand still, you ever-moving spheres of heaven,
that time may cease and midnight never come.
Fair nature's eye, rise, rise again, and make
perpetual day."*

Uit "Doctor Faustus" van Christopher Marlowe
(1564-1593).

*(Sta stil, eeuwig bewegende hemellichamen,
zodat de tijd ophoudt en middernacht nooit komt.
Prachtig oog van de natuur (= de zon) rijst,
rijst opnieuw en maak de eeuwige dag).*

In 1609 in het bezit van de Mechelse priester Cornelis van Borre (°ca. 1580)

Een “zonne oft maen wijserken”

Vooraf

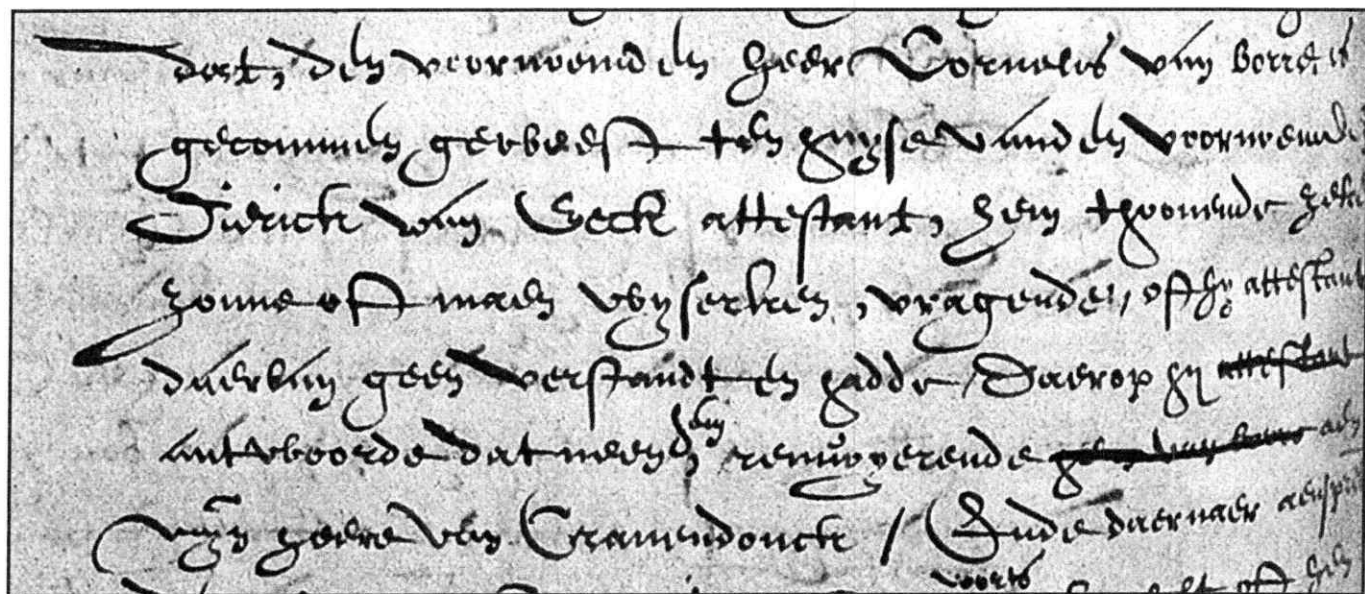
Op 14 februari 1609 legde de Mechelse goudsmid Dierick van Eeck *de oude* voor notaris Jan Harlinghen een verklaring af over de aanslepende discussies rond de verkoop van een groot huis met hof en boomgaard in de Bleekstraat in Mechelen. Het ging om een eigendom van de weduwe en de zonen van Gielis van Borre. De attestant was betrokken in de onderhandelingen met de eigenaars en een andere geïnteresseerde koper over de prijs en de wijze van afbetaling.¹

Helemaal buiten de context van deze verkoop, deelde Dierick van Eeck *de oude* in zijn verklaring plots mee, dat ongeveer een maand voordien de priester Cornelis van Borre, één van de zonen van Gielis, hem thuis was komen opzoeken. Cornelis van Borre, vertelde hij, toonde hem **zonne oft maen wijserken**, vragende, oft hij attestant daer van geen verstandt en hadde, daerop hij antwoorde dat neen, hem renvoijerende aen mijnen heere Van Cranendonck. Aansluitend ging zijn verklaring verder over de discussie in verband met de verkoop van het huis.

Inmiddels ontsloot ik ca. 8.800 notariële protocollen van Jan Harlinghen uit de periode 1600 tot 1634, die bewaard worden op het Mechelse stadsarchief. Na het aantreffen van de vermelding van een kleine zilveren zonnewijzer in een akte van deze notaris uit 1608, is dit heel toevallig een nieuwe vermelding van een draagbaar zonnewijzertje.²

Het is duidelijk dat priester Cornelis van Borre de werking ervan niet kende. Mogelijk kwam het toestelletje uit de nalatenschap van zijn vader Gielis. Zeer waarschijnlijk was het vervaardigd uit zilver, omdat Cornelis het aan de goudsmid toonde en hij wellicht kon vermoeden dat Dierick van Eeck gelijkaardige instrumentjes kende en ze wellicht ook ontwierp.

De goudsmid wist blijkbaar niets af van de werking, twijfelde of het een zonnewijzer of een maanwijzer was en verwees naar *mijnen heere Van Cranendonck*. Dierick van Eeck was er blijkbaar van overtuigd dat die zoiets wél kende, wellicht omdat hij wist dat Van Cranendonck zo'n draagbaar zonnewijzertje bezat?

Fragment uit de akte van 14 februari 1609 van notaris Jan Harlinghen waarin de vermelding van het **zonne oft maen wijserken**:

... dat, den voornoemden heer Cornelis van Borre is gecommen geweest ten huijse vanden voornoemden Dierick van Eeck attestant, hem thoonende zeker **zonne oft maen wijserken**, vragende, oft hij attestant daer van geen verstandt en hadde, daerop hij attestant antwoorde dat neen, hem renvoijerende ~~hem Van Borre~~ aen mijnen heere Van Cranendonck, ...

In deze verklaring werd het zonnewijzertje niet beschreven, wie het vervaardigde of hoe te berekend werd. Uit de Mechelse archieven was wél te achterhalen wie Gielis van Borre en zijn zoon Cornelis waren, alsook *mijnen heere Van Cranendonck*. Door hen te tekenen wordt meteen de waarde en de betekenis van dergelijke draagbaar instrument in zijn historische context geplaatst en verduidelijkt.

Enkele biografische notities over Gielis van Borre

Gielis van Borre (°ca. 1545 - †vóór 1594) die op 13 april 1578 in Mechelen in de Sint-Romboutskerk huwde met Cornelia Thielens (†1625), was net als zijn broer Jan een natuurlijke zoon van Philips van Borre, die cantor en kanunnik was van de Onze-Lieve-Vrouwkerk van Antwerpen. In mei 1548 had keizer Karel V een *briefje van legittimatie* verleend aan Philips van Borre voor zijn beide zonen.³

Gielis was een kleinzoon van de Mechelse schepen Gielis van Borre (†1503) en Elisabeth Arens alias Spierinck (†1529) en hij was ongetwijfeld nauw verwant met *meester* Gielis van Borre (zijn oom?), ambachtsheer van *Wemelinghen, Scrabbekercke en Sturnissant* in Zeeland. Ambachtsheren waren in Zeeland de traditionele machthebbers.⁴

Gielis en Cornelia Thielens, kregen vier zonen: Philips, Joannes, Cornelius (i.e. Cornelis) en Gasparus. Na het overlijden van Gielis werd Jan van Zautelande hun voogd. Hij was advocaat in de Grote Raad, dat het hoogste rechtscollege was in de Nederlanden.⁵ De jongste drie zonen zouden later Franciscan worden.⁶

Welke (ambtelijke?) functie Gielis van Borre bekleedde, kon voorlopig niet achterhaald worden, maar in verschillende akten werd hij *meester of heer ende meester* genoemd, wat vaak gebruikt werd om hoge ambtenaren en juristen te benoemen.⁷

Gielis van Borre was ongetwijfeld zeer gegoed. Een kort overzicht van zijn bezittingen in Mechelen en omgeving, Antwerpen en Zeeland illustreert dit.

Hij was eigenaar in Mechelen van:

- een huis in de Kerkhofstraat (nu de Goswin de Stassartstraat) op de hoek van de Sint-Jansstraat;⁸
- een huis met hof en boomgaard in de Bleekstraat tegenover het klooster van Roosendaal. Het is in de getuigenis van de goudsmid Dierick van Eeck over de perikelen rond de verkoop van dit huis in 1609 dat **de zonne of maenwijzer** werd vermeld.⁹

- een huis in de Oude Bruul, dat o.a. in 1612 werd verhuurd aan jonkheer Charles du Mont Saint Eloij.

In 1614 kocht notaris Jan Harlinghen dit pand dat omschreven werd als *een groot huijs metter voorplaetse, hove, houtlogie, bachuijse* (een bakhuis) *en borreputte*. Het huis situeerde zich tegenover het Engels Klooster en was gelegen tussen het huis van de erfgenamen van Hans van der Weijden alias

Dunnepeper en dat van de erfgenamen Anthonie Heems alias Le Pipe. Achteraan gaf het uit op het huis van jonkheer Lanceloot van Gottingnijs. De kostprijs bedroeg 3.100 Karolusgulden, een aanzienlijk bedrag! Het pand was belast met een rente van 3 Karolusgulden aan Cuno van Cocxie, een zoon van *pictor regis* Michiel van Cocxie.¹⁰

- het huis *De Pere* genaamd gelegen in de Adegemstraat naast het huis van Jan van Battel.¹¹
- een huis buiten de Adegempoot, gekocht van Cornelis van Espe en Barbele van Bulck, gelegen naas de kapel van Sint-Lambrechts en het eigendom van Cornelis van Turnhout;¹²
- een beemd buiten de Adegempoot aan het eigendom van het klooster van Bethaniën, dat zijn weduwe Cornelia Thielens in 1602 zal verkopen aan Rombout IJsermans.¹³
- en een bos *Den Torfpoel* genaamd gelegen aan het eigendom van het klooster van Leliëndaal, dat hij in 1578 verkocht voor 3.162 gulden!¹⁴

In de omgeving van Mechelen bezat Gielis van Borre:

- drie dagwand land in Hombeek, dat zijn weduwe in 1602 zal verkopen aan Jannen Saffoet;¹⁵
- en een hoeve gelegen op Zellaar onder Bonheiden, waarvan advocaat Jan van Zoutelande in 1608 nog achterstallige pachtgelden inde.¹⁶

In Antwerpen bezat hij een kelder aan de Kerkhofstraat *langs heenen de huijsinge de Thien Geboden genaemt*. Zijn weduwe machtigde in 1619 haar neef Gabriël Bonnecroij om haar deel van de kelder aan de meestbiedende te verkopen.¹⁷

Uit de rekeningen die zijn zoon Philips van Borre in 1603 en 1604 opmaakte over het beheer van de goederen in Zeeland, om voorgelegd te worden aan de Weeskamer van de stad Mechelen, blijkt dat Gielis eigenaar was van verschillende gronden in het Land van Tholen onder Sint-Maartensdijk. Hij bezat o.a. vier hoeven *int eilandt van die plate in die poldere van den Bommel jurisdictie van St. Adolphslandt* en hij bezat een rentbrief van 2.200 gulden die goederen in Zeeland belastte. Uit de rekening bleek dat er 20.526 gulden 6,5 stuiver aan inkomsten waren!¹⁸

Ook kan nog vermeld worden dat Cornelia Thielens in Mechelen in 1594 eigenares was van de *Hoochmolenberch*, gelegen buiten de Adegempoort. Op deze molenberg stond voorheen de Hoogmolen. Het was deze molenberg en de gronden daarrond, die zij in 1602 verkocht aan de molenaar Rombout IJsermans.¹⁹

Tenslotte illustreert ook de lange inventaris van de inboedel van het huis aan de Bleekstraat in Mechelen, opgemaakt op 5 en 6 juni 1606, de welstand van Gielis van Borre en zijn echtgenote Cornelia Thielens. De inventaris beslaat 14 pagina's en vermeldt bijvoorbeeld naast meubels en huisraad, kledij en lijnwaad, verschillende schilderijen, zoals *een cleijn tafereelken (in) olije verwe van St. Cristophre, een schilderije van olijverwe te weeten een Venus, een schilderije van Luce S(anct)e, item ij vrouwene personen met een kindeken, item een tafereel van de Drije Coninghen, item een tafereel van der kinderen oudt grootvader en de grootmoeder... en drij tafereelkens ij van olijverwe ende een van hout gesneden*. Er waren twee *albastre tafereelkens* (snijwerk in albast) aanwezig. Er was een goudbalans waarmee munten werden gewogen. De notaris telde o.a. acht zilveren lepels, twee zilveren zoutvaten en *zesse geschilderde glase potte met specerijen om dagelijcx te gebruijcken*. Er was een *silvere suijspecroes, een cleijn silver croesken, een turkois ring* alsook een *cleijn kistken daer innen bevonden uut root coral eenen beeren tandt ende een cleijn doosken met ij zoo ij Agnus Dei, item een peerle d'amour, een doosken met patroonen van spellewerck en van gout ende silverdraet...* Ook vermeldde de notaris een manuaelboek van Gielis van Borre, een pak eigendomstitels, octrooien en rekeningen.²⁰ Kortom, wie dergelijke bezittingen en luxevoorwerpen bezat, was ongetwijfeld zeer gegoed. Het is dan ook plausibel om aan te nemen dat het **zonne oft maen wijserken** dat priester Gillis van Borre in januari 1609 had getoond aan de Mechelse goudsmid, ooit aan zijn vader had toebehoord.

De identificatie van heer Van Cranendonck

De goudsmid Dierick van Eeck *de oude*²¹ verwees priester Cornelis van Borre door naar heer Van Cranendonck. Die zou hem kunnen uitleggen hoe het zonnewijzertje moest gebruikt worden. Wellicht wist of vermoedde Dierick van Eeck dat Van Cranendonck dergelijk instrumentje bezat.

Deze heer Van Cranendonck is te vereenzelvigen als jonkheer Jacob van Cranendonck (°Den Haag ca. 1545 - †Mechelen vóór 1617). Hij was een zoon

van Boudewijn van Cranendonck (†Mechelen 1601), die raadsheer, meester van de rekwesten en vice-president van de Grote Raad is geweest.

Jacob van Cranendonck was de tweede echtgenoot van Franchoise Coomans, dochter van Jan Coomans (†1587), een raadsheer en meester van de rekwesten in de Grote Raad. Jacob van Cranendonck was in de periode 1574 - 1611 afwisselend schepen van de stad Mechelen, communiemeester, deken van het wollewerk, thesaurier, gezworene van het wollewerk en gezworene van de poorterij.

Zijn zoon Philibert (†1647), die Philippa de Longin huwde, werd advocaat in de Grote Raad. Ook hij werd schepen van de stad Mechelen (1617) en later (1625) *luitenant der stede van Gent* en hoofdschepen van het Waasland.

Over zijn zoon Petrus (°St.-Rombout, 1616) was de dooppeter niemand minder dan Jacobus Boonen (1573-1655), dan *edel gegradueerd kanunnik*, geestelijk raadsheer bij de Grote Raad, en bisschop van Gent. Vanaf 1621 was Jacobus Boonen de vierde aartsbisschop van Mechelen.²²

Kortom, jonkheer Jacob van Cranendonck behoorde tot de hoogste stadsmagistraat van Mechelen met familiebanden en connecties die behoorden tot de toenmalige *upper class*.

Nawoord

De vermelding in een akte uit 1609 van de Mechelse notaris Jan Harlinghen van een *zonne oft maen wijserken*, is opnieuw een uitzonderlijke toevalsvondst, te meer omdat deze vermelding helemaal buiten de context van deze akte viel. Wie zou anderzijds kunnen vermoeden dat in een verklaring rond een discussie over de verkoop van een huis, ook iets zou te lezen zijn over een zonnewijzertje? Hoe dan ook moet de gebeurtenis voor de goudsmid belangwekkend zijn geweest, iets uitzonderlijks en merkwaardigs, iets dat indruk maakte, reden waarom hij daarover sprak en liet opnemen in zijn verklaring door de notaris. Dat lijkt er toch op te wijzen dat het bezit van dergelijk instrument bijzonder moet geweest zijn.

Net als in de vorige bijdrage over de kleine zilveren zonnewijzer uit een inventaris van 1608, werd opnieuw getracht om dit instrument te plaatsen in de context van de personen die het omstreeks 1600 in bezit hadden.

Opnieuw wordt aangetoond dat een draagbare zonnewijzer in bezit was én gekend was in de toenmalige *upper class*, waartoe de leden van de Grote Raad en de stadsmagistraat zeker behoorden.

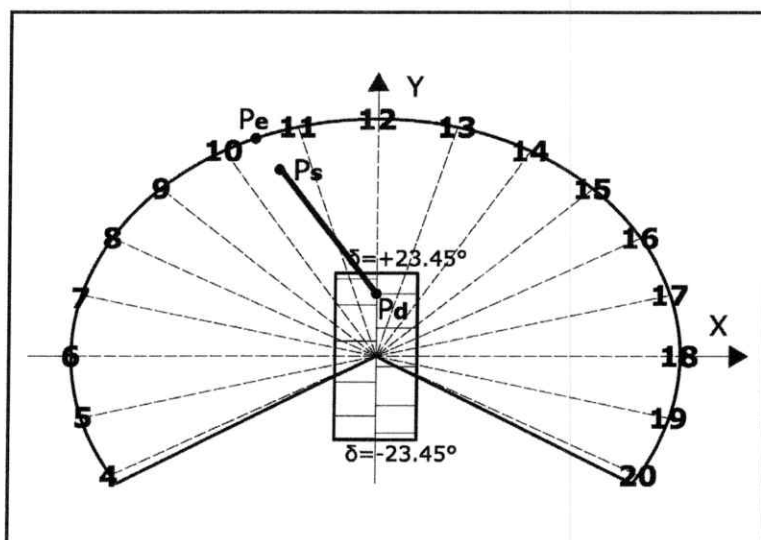
Referenties

- 1 Stadsarchief Mechelen, notaris Jan Harlinghen, 894, f°306r, 14 februari 1609. Omdat alle archiefbronnen zich in het Mechelse stadsarchief bevinden, wordt dit verder niet meer herhaald.
- 2 F. VAN DER JEUGHT, *In een inventaris van een nalatenschap uit 1608 in Mechelen "een cleijn silvere sonne wijserken"*, in *Zonnetijdingen* nr. 59 (2011-3), p. 6-8.
- 3 J. Harlinghen, 891, f°510r, 5 en 6 juni 1606.
- 4 P. GÉNARD, *Verzameling der graf- en gedenkschriften van de provincie Antwerpen. Arrondissement Mechelen. Mechelen. Parochiekerken*, dl. 5, Antwerpen, 1903, p. 153 en 405. C. DEKKER, *Een Zeeuws dorp in de middeleeuwen. Wemelding voor het jaar 1600*; Goes, 2007, p. 104, 107, 114, 119, 129 en 135. De ambachten van François van Heenvliet, Machteld van Ossendrecht en Avesoete van Vronestein werden in het derde kwart van de 16de eeuw gekocht door Van Borm, dan ambtenaar van het rentmeesterskantoor van Bewesten Schelde, die ook elders ambachten opkocht. C. DEKKER EN R. BAETENS, *Geld in het water. Antwerps en Mechels kapitaal in Zuid-beveland na de stormvloed in de 16de eeuw. Hilversum*, 2010, p. 37, 46, 49, 52, 58, 60-62, 6769, 73, 77, 110, 163, 171, 173. Van Borm woonde in Sint-Maartensdijk, was dijkgraaf van de Oostwetering, later rentmeester van de graaf van Buren in Sint-Maartensdijk. Op 8 maart 1531 werd hij benoemd tot penningmeester van de dijkwerken. Hij was gehuwd met een dochter van Gwijde van Blois te Sint-Maartensdijk. In 1568 waren Filips van Borre, die in Antwerpen woonde en cantor en kanunnik was van de O.L.Vrouwkerk en Jan van Borre (zijn broer?) in bezit van een hoeve in de Westhinkelpolder, die zij hadden gekocht van Elisabeth Van de Venne, de dochter van Rombout Van de Venne uit Mechelen.
- 5 Weeskamer, 12, f° 107v, 1 juni 1606. Notaris A. Van de Venne, 1739, f° 273, 24 december 1618.
- 6 J. Harlinghen, 905, f°104, 21 maart 1619.
- 7 Bijvoorbeeld in: SR, 202, f°38v, 23 augustus 1577; id., 230, f°18v, 6 februari 1608 en J. Harlinghen, 891, f°501r, 5 en 6 juni 1606.
- 8 OCMW, reg. 8545 (1611-1612) - inkomsten en uitgaven van de H. Geest van Sint-Jan, s.f°. J. Harlinghen, 900, f°15r, 5 januari 1615.
- 9 OCMW, reg. 8545 (1611-1612), o.c. J. Harlinghen, 894, f°306r, 14 februari 1609.
- 10 J. Harlinghen, 897, f°439v, 19 december 1612; id., 898, f°199r, 27 maart 1613; id., 900, f°15r, 5 januari 1615 en id., 903, f°441r, 22 augustus 1617. A. Van de Venne, 1723, f°215, oktober 1602 en id., 1735, f°12v, 29 januari 1614. SR, 230, f°48r, 18 maart 1608; id., 235, f°35r-36r, 25 februari 1614, (twee akten); id., 240, f° 77v-78r, 15 maart 1619; id., 240, f° 145r, s.d. 1619 en id., 244, f°210v, s.d. 1623. Registers van de Amman, Rubriek G, reeks SI, Beleyden en Uytwinningen, (Amman), 17, f°1v, 29 januari 1614. E. VAN AUTENBOER, *De familie Cocxie*, in: Michel Cocxie, *pictor regis (1499-1592) - Internationaal colloquium*, Mechelen, 5 en 6 juni 1992 – referaten bezorgd door Dr. Raphaël de Smedt, *Handelingen van de Koninklijke Kring voor Oudheidkunde, Letteren en Kunst van Mechelen (HKKOLKM)*, dl. 96/2, 1992, p. 23-27.
- 11 Amman, 13, f°12, 10 maart 1594:
- 12 Schepenregister (SR), 202, f°38v, 23 augustus 1577.
- 13 Amman, 16, f°19v, 30 juni 1602
- 14 Amman, 6, f°98v, 25 maart 1578:
- 15 Amman, 16, f°81r, 2 juni 1602.
- 16 J. Harlingen, 895, f°69r, 20 oktober 1608.
- 17 J. Harlinghen, 905, f°104r, 21 maart 1619.
- 18 Weeskamer, 20, 1 juni 1606, f° 80- 98v.
- 19 Amman, 10, f°33r, 19 juli 1586, id., reg. 16, f° 19v, 30 juni 1602.
- 20 J. Harlinghen, 891, f°510r, 5 en 6 juni 1606.
- 21 Hij was afkomstig uit het Land van Kleve (nu Duitsland) en werd gekochte poorter in Mechelen op 12 oktober 1577. Hij was een goudsmid en juwelier, die in Mechelen op de Grote Markt woonde in het huis De Witte Leeuw. Zijn zoon en kleinzoon, eveneens Dierick genaamd, waren ook goudsmiden. Zie: G. VAN DOORSLAER, *La corporation et les ouvrages orfèvres Malinois*, Antwerpen, 1935, p. 103-105.
- 22 Notaris J. De Munter, 1302, f°339, 28 september 1587. SR, 214, f° 72, 17 februari 1592; id., 232, f° 90v, 91r, 29 mei 1610. J. Harlinghen, 903, f°627r, 15 december 1617. A. Van den Venne, 1743, f°201, 21 april 1625. P. GÉNARD, o.c., p. 183. R. TAMBUYSER, *Jacobus Boonen edel gegraduateerd kanunnik geestelijk raadshier bij de Grote Raad*, in *HKKOLKM*, dl. 53, 1949, p. 150-153. G. MARNEF, *Het Calvinistisch Bewind te Mechelen (1580-1585)*, Kortrijk-Heule, 1987, p. 357.

François van der Jeught
Secretaris van de Koninklijke Kring voor Oudheidkunde,
Letteren en Kunst van Mechelen

Minimale persoonsgrootte

In een vorig artikel [1] over de analemmatische zonnewijzer van Frans Decloedt in Ardooie, ziet men op foto 2 dat de schaduw van de fotograaf niet reikt tot de uurtegels. Men kan zich de vraag stellen hoe groot de schaduwgever in dit geval minstens moet zijn om een schaduw af te werpen die lang genoeg is.

Stel $P_e(X,Y)$ is een punt op de ellips op zonnetijd T , dan voldoen X,Y aan:

$$\begin{aligned} X &= A \times \sin(H) & [1] \\ \text{waarbij } A &= \text{halve hoofdas van de ellips} \\ Y &= A \times \sin(\varphi) \times \cos(H) & [2] \\ \text{waarbij } H &= \text{uurhoek} = (T-12) \times 15^\circ/\text{uur} \\ \varphi &= \text{breedtegraad.} \end{aligned}$$

Stel $P_d(X,Y)$ is de positie van de persoon op de declinatieschaal:

$$\begin{aligned} X &= 0 \\ Y &= A \times \tan(\delta) \times \cos(\varphi) & [3] \\ \text{waarbij } \delta &= \text{zonsdeclinatie.} \end{aligned}$$

Stel $P_s(X,Y)$ als het schaduwuiteinde van een persoon met lengte $= L$, dan is:

$$\begin{aligned} X &= L \times \sin(H) / Q & [4] \\ Y &= A \times \sin(\varphi) \times \cos(H) + L \times \\ &\quad \{ \sin(\varphi) \times \cos(H) - \cos(\varphi) \times \tan(\delta) \} / Q & [5] \\ Q &= \cos(\varphi) \times \cos(H) + \sin(\varphi) \times \tan(\delta) & [6] \end{aligned}$$

Opdat de schaduw minimaal tot de uurkring zou reiken, moet $P_e(X,Y) = P_s(X,Y)$:

Door [1] = [4] of [2] = [5] te stellen kan men L bepalen:

$$\begin{aligned} \text{Stel } [1] &= [4] : A \times \sin(H) = L \times \sin(H) / Q, \\ \text{waaruit : } L &= A \times Q & [7] \\ [6] \rightarrow [7] : L &= A \times \{ \cos(\varphi) \times \cos(H) \\ &\quad + \sin(\varphi) \times \tan(\delta) \} & [8] \end{aligned}$$

De eerste term in L bereikt een maximum bij $H = 0^\circ$ (12 u zonnetijd), zodat:

$$L = A \times \{ \cos(\varphi) + \sin(\varphi) \times \tan(\delta) \}$$

en na verdere vereenvoudiging :

$$L = A \times \cos(\varphi - \delta) / \cos(\delta)$$

L is maximaal voor $\delta = 23.45^\circ$ of op 21 juni.

De vereiste lengte is:

$$L = A \times 1,09 \times \cos(\varphi - 23,45^\circ)$$

In dit geval:

$A = 3$ m en

$\varphi = 51^\circ$

dan moet $L = 2,9$ m !

Omgekeerd, wil men een analemmatische zonnewijzer ontwerpen voor een 1,8 m lange persoon, dan zal de halve hoofdas A van de ellips minder dan 1,86 m bedragen.

Referenties

[1] Reekmans A., Een nieuwe analemmatische zonnewijzer, Zonnetijdingen nr. 60 (2011-4).

André Reekmans

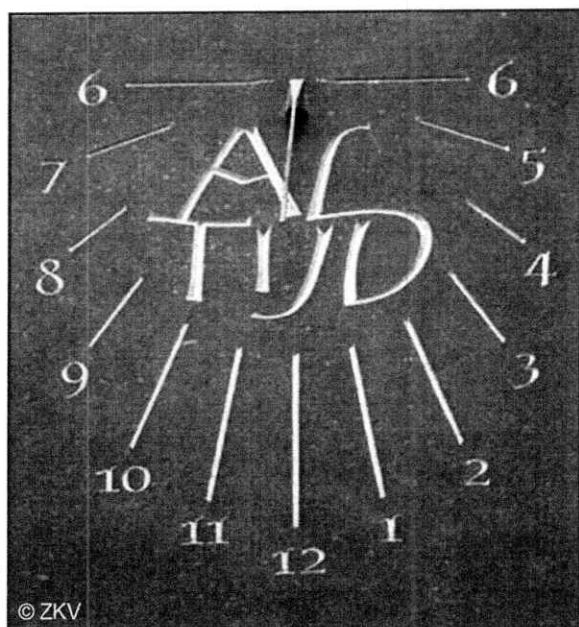
Zonnewijzers in Vlaanderen (aanvulling nr. 17)

Zoals bekend wordt de inventaris van de zonnewijzers in ons landsgedeelte keurig bijgehouden door ons bestuurslid Patric Oyen. Het is alweer een tijdje geleden dat wij in onze Zonnetijdingen een aanvulling van die inventaris hebben gepubliceerd. Wie alle aanvullingen wil hebben, verwijzen wij graag naar de nrs. 1, 2, 3, 6, 11, 16, 21, 24, 28, 32, 37, 40, 44, 56 en 57 van ons tijdschrift. Hierna vindt u het uitgebreide 17de vervolg, met dank aan Patric Oyen voor de inlichtingen en aan alle inzenders voor de foto's.

Nr. 687 ▼

Woonhuis (gevel)
3470 Kortenaeken

Verticale zonnewijzer in blauwe hardsteen met gegraveerde en ingekleurde uurlijnen, uurscijfers en tekst. De uurlijnen lopen van 6 tot 6 h en zijn met Arabische cijfers gemerkt. Tekst: "Al Tijd".

Nr. 688 ►

Woonhuis (gevel)
Pleinlaan 30
1970 Wezembeek-
Oppem

Decoratieve verticale zonnewijzer die wegens de oostelijke declinatie van de muur slechts het uur aanduidt van 3 h 's namiddags tot 8 h 's avonds. Jammer genoeg staan de uurlijnen of de overeenkomstige uurscijfers niet erg nauwkeurig ten opzichte van elkaar.

Op de zonnewijzer zijn een zonnescijf en een parachute te zien evenals de 12 tekens van de dierenriem. Spreuk: "Le soleil marque en silence sur le cadran rempli les pas muets du temps"

Nr. 689 ▼

Provinciaal Instituut
voor Milieu-educatie (tuin)
Mechelsesteenweg 365
2500 Lier

Dit instrument is een heliograaf en is wegens zijn equatoriale opstelling ook een zonnewijzer. Het toestel staat opgesteld in de weertuin van het Provinciaal Instituut voor Milieu-educatie, naast twee thermometerhutten en een regenmeter. Een heliograaf is een toestel dat dient om de hoeveelheid zonnescijf te registreren. Het toestel bestaat uit een massieve glazen bol met daarachter een diagram. Wanneer de zon schijnt brandt zij een spoor in het diagram. De lengte van het brandspoor is een maat voor de totale zonnescijfduur. Het diagram wordt elke dag vervangen. Het cilindervormige diagram is opgesteld in het equatoriale vlak. De heliograaf is regelbaar in het horizontale vlak, naar het noorden en volgens de breedtegraad.

Nr. 690

Woonhuis (voortuin)
Drabstraat 196
2550 Kontich

Metalen equatoriale zonnewijzer (zg. hoepelsfeer).
Dit is onmiskenbaar een zonnewijzer van het type dat o.a. in tuincentra aangekocht kan worden.

Nr. 691

Woonhuis (achtertuin)
8560 Wevelgem

Deze equatoriale zonnewijzer is volledig uit keramiek gemaakt. Het is een uitzonderlijke uitvoering, aangezien hoepelzonnewijzers meestal uit metaal worden vervaardigd.

Hoogte: 35 cm

Diameter voet: 10 cm

Vormgeving: tweedelig open keramische structuur gebakken op 1200 °C

Op de equator zijn zes figuren aangebracht die het begin en het einde van de dag voorstellen.

De tijdaanduiding is door middel van geglazuurde Romeinse cijfers.

Afwerking : bronskleurige glazuur

Stijl: 3,5 mm stalen staaf met 15 mm rode bol.

Ontwerp en uitvoering: André Reekmans.

Zie ook Zonnetijdingen nr. 54 (2010-2).

Nr. 692

Woonhuis (voortuin)
Oude-Godstraat 67
2650 Edegem

Mooie hoepelzonnewijzer op stenen sokkel.
Waarschijnlijk aangekocht in tuincentrum.

Nr. 693

Villa (voortuin)
Leeuwerikenlei 34
2650 Edegem

Mooie hoepelzonnewijzer op witstenen sokkel.
Waarschijnlijk aangekocht in tuincentrum.

Nr. 694

Villa (voortuin)
Coöperatielaan 103
2000 Antwerpen

Smeedstalen hoepelsfeer aangekocht bij een smid in het noorden van Nederland.

De sokkel is vervaardigd uit staal.

De opstelling is correct.

Nr. 695 ▼

Nabij plaatselijke bibliotheek
Gasthuisstraat 29
2450 Meerhout

Mooie arduinen driehoekige zonnewijzer op een kolom in gelijkaardige steen.

Teksten:

"Niets droogt sneller op dan een zee van tijd" (Jonckers)

"Carpe diem, carpe horam"

"Pluk de dag, pluk het uur"

"2009"

Willy Leenders paste op het uurlijnenpatroon een nauwkeurigheidstest toe volgens de stelling van Emerson en vond dat de uurlijnen niet juist zijn aangebracht.

© Willy Leenders

Nr. 696

Woonhuis (voortuin) Heuvels 3
2940 Stabroek

Hoepelzonnewijzer. Waarschijnlijk aangekocht in tuincentrum.

Nr. 697

Woonhuis (voortuin)
Steenlandlaan 41
2940 Stabroek

Eigenaardige zonnewijzer zonder uurscijfers.
Twijfelachtige herkomst. Niet bruikbaar als tijdmetr.

Nr. 698

Woonhuis (voortuin)
Emiel Vermeulenstraat 158
2980 Zoersel

Mooie hoepelzonnewijzer op witstenen sokkel.
Waarschijnlijk aangekocht in tuincentrum.

Nr. 699

Woonhuis (voortuin)
Hoogstraat 52
2570 Duffel

Mooie hoepelzonnewijzer op arduinen sokkel.
Waarschijnlijk aangekocht in tuincentrum.

Nr. 700

Woonhuis (voortuin)
Kruisweglei 5
2860 Sint-Kathelijne-Waver

Smeedstalen hoepelsfeer op stenen sokkel.

Nr. 701

Woonhuis (zijgevel)
Hofstraat 29
2550 Kontich

Witte cirkelvormige verticale zuidwijzer. Hij bevindt zich onder de dakgoot en is zichtbaar vanop de straat. De zonnewijzer is echter verkeerd georiënteerd. Bovendien is de constructie niet exact: de 6-uurlijnen staan niet in elkaars verlengde en de uurlijnen rond 12 h staan te ver uit elkaar. Tot slot is de stijl verkeerd geplaatst (verticaal op het tafereel). Deze zonnewijzer kan dus nooit het juiste uur aanduiden.

Nr. 702

Woonhuis (voortuin)
Leliënlaan 34
Rumst

Hoepelsfeer, waarschijnlijk aangekocht in een tuincentrum. De sokkel staat echter niet recht.

Nr. 703

Woonhuis (achtertuin)
Kruishoevevijk 15
2620 Hemiksem

Horizontale zonnewijzer gemaakt uit Ierse hardsteen door Laurent De Keuster. De uurlijnen, halve uurlijnen en uurscijfers zijn uit hetzelfde materiaal vervaardigd. De zonnewijzer duidt de gemiddelde zomertijd aan.

Nr. 704

Woonhuis (voortuin)
Antwerpsesteenweg 95
2620 Hemiksem

Halve hoepelsfeer gemaakt uit aluminium door Johannes Weststrate (eigenaar). Er is ook een plaatje met de tijdvereffeningscurve. De zonnewijzer geeft de gemiddelde zomer- en wintertijd aan. De foto's zijn van Laurent De Keuster.

Nr. 705 ▼

Rotonde
Steenweg naar Asse
1540 Herne

In het gehucht Kokejane is, op de rotonde waar de steenweg naar Asse en de Van Cauwenberghlaan samenkomen, een equatoriale zonnewijzer geplaatst om de dorpskom te verfraaien. Hij werd ingehuldigd in november 2010.

Het initiatief kwam van de Lenniknaar Maurice Broekaert die, naar verluidt, werkt aan een zonnewijzeroute in het Pajottenland.

De hoepelzonnewijzer werd gemaakt door de Hernse beeldhouwer Roger Schrijne. De sokkel verwerkt drie keer het gemeentelijk logo, met verwijzing naar het Groene Kwadrant van Herne. Volgens de kunstenaar is de nieuwe roestvrije zonnewijzer tegelijk een ode aan de gemeente, de aarde, de zon en de tijd. Om de zonnewijzer van nabij te bekijken moet men wel de gevaarlijke rotonde dwarsen.

De redactie

Kringleven

Hebt u ons niet vergeten ?

Bij het maandelijks nazicht van onze boekhouding hebben we vastgesteld dat een aantal belangstellenden hun lidmaatschapsbijdrage voor het jaar 2012 nog niet betaald hadden. Ze kunnen dat zelf zien aan het (-) teken dat naast hun naam staat op het adresetiket. Mogen wij hen alsnog vriendelijk verzoeken zich zo spoedig mogelijk in regel te willen stellen? Zoniet zullen de volgende nummers van ons tijdschrift niet meer toegestuurd worden. Wij danken hen alvast voor de aandacht die ze aan deze oproep zullen willen schenken!

Bestuurswijziging

Julien Lyssens heeft op 9 februari 2012 officieel ontslag genomen als voorzitter en als bestuurslid van onze vereniging. De bestuursleden zijn hem erkentelijk voor zijn jarenlange inzet voor de Zonnewijzerkring Vlaanderen, vereniging die hij mede heeft opgericht in 1995 en waarvan hij sindsdien voorzitter was. Zij danken hem ook voor het gebruik dat zij sinds verscheidene jaren mochten maken van het Zonnewijzerhuis in Rupelmonde. Zij wensen hem veel succes bij zijn verdere activiteiten, onder andere het verder uitbouwen van het Zonnewijzerdorp Rupelmonde.

Tot de volgende Algemene Vergadering zal het voorzitterschap van de vereniging waargenomen worden door ondervoorzitter Jan De Graeve.

Verslag van de 17de statutaire Algemene Vergadering van de leden op 15 oktober 2011

Aangezien nogal wat leden in de provincie West-Vlaanderen wonen, vond de 17de statutaire Algemene Vergadering van de leden van onze vereniging plaats in de Volkssterrenwacht AstroLab Iris te Zillebeke (Ieper).

1. Welkomstwoord

Voorzitter Julien Lyssens verwelkomt alle aanwezigen en dankt - vooral via deze weg - degenen die zo vriendelijk geweest zijn zich schriftelijk te verontschuldigen. Hij dankt tevens het bestuur van de Volkssterrenwacht voor de aangeboden vergaderaccommodatie en service. Voorts verontschuldigt hij ook de bestuursleden die onverwachts verhinderd waren, waardoor het programma enigszins aangepast moest worden.

2. Activiteitsverslag

Daarna volgt een uiteenzetting over de activiteiten die gedurende het afgelopen werkingsjaar plaats vonden.

- Sinds de vorige statutaire Algemene Vergadering (Kruibeke, 27 november 2010) zijn er 6 bestuursvergaderingen geweest, namelijk op 22 januari, 19 februari, 2 april, 11 juni, 20 augustus en 15 oktober. Van alle vergaderingen werden verslagen gemaakt die bewaard worden op het secretariaat van de vereniging.
- Gedurende het afgelopen jaar is onze vereniging voornamelijk betrokken geweest bij projecten in Diepenbeek (Fietsroutenetwerk Limburg), Gent (Wiskunst), Herk-de-Stad (Sint-Martinuskerk), Ieper (AstroLab), Oostham (Oude Pastorie), Westmalle ((Scherpenbergmolen) en – uiteraard – Rupelmonde (Zonnewijzerpad). Zoals vorig jaar al medegedeeld, heeft onze vereniging er ook voor gezorgd dat een selectie van de interessante zonnewijzermaquettes van ons lid Aimé Pauwels opnieuw gedurende een paar maanden tentoongesteld werd, ditmaal in het AstroLab Iris te Zillebeke (Ieper). Voorts is ook medewerking verleend aan de totstandkoming van het zonnewijzerboek "Cadrans solaires de Belgique" van ons Franstalig lid Bernard Baudoux.
- Van zijn kant blijft bestuurslid Patric Oyen werken aan de actualisering van de inventaris van zonnewijzers in Vlaanderen. Op dit ogenblik heeft hij al ruim 700 exemplaren gerepertorieerd.
- Op binnenlands vlak onderhoudt onze vereniging nog steeds goede betrekkingen met het Forum voor Erfgoedverenigingen (het vroegere VCM-Contactforum), het Vlaams Instituut voor Onroerend Erfgoed (VIOE), de Vlaamse Vereniging voor Sterrenkunde (VVS), verscheidene Vlaamse sterrenwachten, evenals de werkgroep Gnomonica (Franstalig landsgedeelte). Verder zijn er ook contacten met de vzw Mercator 2012 en de vzw Mercatoria die verscheidene activiteiten coördineren in verband met de herdenking van de geboorte van Mercator.
- Op buitenlands vlak onderhoudt onze vereniging, voornamelijk via haar bestuursleden maar ook via haar leden, goede betrekkingen met zusterorganisaties in o.a. Duitsland (Deutsche Gesellschaft für Chronometrie), Frankrijk (SAF - Commission des cadrans solaires), Nederland (Zonnewijzerkring Nederland) en Oostenrijk (Gnomonicae Societas Austriaca). Op internationale schaal zijn er ook internet-contacten via de "Sundial Mailing List".

- Er verschenen opnieuw 4 edities van het tijdschrift "Zonnetijdingen".
- Met het oog op de verbetering van haar bekendheid in binnen- en buitenland, heeft onze vereniging een nieuwe, viertalige versie van haar website ontwikkeld met de medewerking van de Artveldehogeschool in Gent. De inhoud en de vormgeving zijn voortreffelijk maar er zijn nog verscheidene storende technische problemen. Die zullen in de loop van het komende werkjaar opgelost worden met de medewerking van genoemde hogeschool.
- Op 30 september 2011 telde onze vereniging 55 betalende leden, dat is 1 meer dan vorig jaar. Een bijzonder woord van dank gaat naar de 5 steunende leden Alain Breyne, Aimé Pauwels, Firmin Soens, Jacques Van Damme en Jenny Verhaeghe. In het adressenbestand zitten ook nog steeds 16 officiële instanties (o.a. de Koninklijke Bibliotheek van België en enkele ministeriële departementen). Bij het checken van de adressen bleek overigens opnieuw dat de meerderheid van onze leden te vinden is in de provincies Oost- en West-Vlaanderen.

3. Financieel verslag

Dit punt wordt uitgesteld tot de volgende algemene vergadering.

4. Kwijting van de huidige leden van de Raad van Bestuur

Ook dit punt wordt uitgesteld tot de volgende algemene vergadering.

5. Activiteiten 2012

Aangezien het programma en de daaruit voortvloeiende begroting momenteel nog niet goedgekeurd zijn door de Raad van Bestuur, wordt dit punt eveneens uitgesteld tot de volgende algemene vergadering.

6. Vragen & antwoorden

Na afloop van deze uiteenzetting wordt tijd besteed aan het beantwoorden van de gestelde vragen.

7. Bezoek aan de Volkssterrenwacht Iris

Na de lunch in het nabijgelegen Restaurant "De Palingbeek" wordt het programma om de bij de aanvang genoemde redenen beperkt tot een geleid bezoek aan de Volkssterrenwacht.

Na dit bezoek wordt de vergadering beëindigd met een woord van dank aan de aanwezigen.

In het Mercatormuseum te Sint-Niklaas

Naar aanleiding van de herdenking van de 500ste verjaardag van de geboorte van Mercator, worden er dit jaar in het Mercatormuseum te Sint-Niklaas verscheidene tentoonstellingen georganiseerd.

1. Bibliothecae Gerardi Mercatoris

Deze tentoonstelling gaat over de uitgebreide bibliotheek die Mercator indertijd bezat en die in 1604 werd geveild. De tentoonstelling toont een 50-tal boeken, voornamelijk over wiskunde en astronomie. Het gaat over exemplaren die gelijk zijn aan degene die Mercator indertijd in zijn bezit had. Het is de bedoeling te tonen welke wetenschappelijke bronnen Mercator gebruikte bij de realisatie van zijn werk als cartograaf en als instrumentenmaker.

Deze tentoonstelling loopt van 24 maart tot en met zondag 1 juli 2012.

2. Mercator digitaal

In deze tweede tentoonstelling wordt de waardevolle nalatenschap van Mercator in een nieuw decor gepresenteerd. Zeven kiosken belichten verschillende aspecten van Mercators werk en leven. Het is een interactieve tentoonstelling met toepassing van hedendaagse computer- en projectietechnieken. Computeranimaties, videoreportages en interactieve aanraakschermen plaatsen de kaarten, atlanten en globes in een boeiende hedendaagse context.

Deze tentoonstelling loopt van 4 maart tot en met zondag 26 augustus 2012.

Het Mercatormuseum bevindt zich in de Zamanstraat 49 te Sint-Niklaas. De openingsuren voor beide tentoonstellingen zijn:

- van dinsdag tot zaterdag: van 14 tot 17 u (dinsdag tot zaterdag) en
- 's zondags: van 10 tot 17 u.

Verdere inlichtingen zijn te vinden op stedelijke. musea@sint-niklaas.be

De redactie

Zonnewijzerkring Vlaanderen vzw

Zonnewijzers in Vlaanderen: inventaris van het patrimonium, wetenschappelijke studies, restauratieadviezen & educatieve projecten.

Raad van Bestuur

Voorzitter: (vacant)

Ondervoorzitter: Jan De Graeve

Secretaris: Eric Daled

Penningmeester: André Depuydt

Bestuursleden: Willy Leenders, Willy Ory (webmaster), Patric Oyen, Jos Pauwels en André Reekmans.

Erelid

De Burgemeester van Kruibeke-Rupelmonde:
Antoine Denert.

Maatschappelijke zetel

Kloosterstraat 21

B-9150 Rupelmonde

Correspondentieadres en secretariaat

Meidoornlaan 84

B-9320 Erembodegem (Aalst)

Tel./fax: 053-83 15 01

E-mail: eric.daled@skynet.be

Website

<http://www.zonnewijzerkringvlaanderen.be>

Bibliotheek en archief

Koninklijke Oudheidkundige Kring van het Land van Waas (KOKW)

Zamanstraat 49

B-9100 Sint-Niklaas

Op afspraak via: info@kokw.be

Lidmaatschap

België & Nederland

Gewoon lid: € 25

Steunend lid: € 50

Te betalen op:

rekeningnummer BE54 0682 2145 8097 van de Zonnewijzerkring Vlaanderen vzw, B-9150 Rupelmonde.
BIC-specificatie: GKCCBEBB

European & Overseas Membership

By transfer of € 40 (postage and handling for mailing the magazine included) to account number

BE54 0682 2145 8097 of the

Zonnewijzerkring Vlaanderen vzw, B-9150 Rupelmonde.
BIC-specification: GKCCBEBB